

ŽUPANČIČEVO SODELOVANJE PRI SLOVENSKI MATICI

Začelo se je z objavo prevoda »Beneškega trgovca« v zbirki »Prevodi iz svetovne književnosti« leta 1905. Ker je bil to eden prvih Župančičevih prevodov iz Shakespeara — za »Snom kresne noči« in »Julijem Cezarjem« — je razumljivo, da ni bil brez napak. Neznani ocenjevalec v »Slovenskem narodu« in Karrel Glaser v »Slovanu« sta pesniku očitala predvsem, da ni prevajal iz izvirnika, temveč iz nemščine, po Schleglu, in zato pomanjkljivo. Čeprav je iz Glaserjeve kritike govorila tudi tekmovalnost, saj je sam nameraval Slovencem posredovati velikega angleškega dramatika, je bilo v njej vendarle precéj resnice. Pesnik sam je čutil za potrebno, da je kasneje prav »Julija Cezarja« in »Beneškega trgovca« še po dvakrat objavil v predelani, zboljšani izdaji.

Dne 21. novembra 1906 je — Matici je tedaj še vedno predsedoval Levec — dolgoletni tajnik, sicer magistratni uradnik, Evgen Lah odpovedal službo. Ko so na odborovi seji govorili o razpisu izpraznjenega mesta, so določili, naj bo bodoči tajnik »literarno izobražen in v administraciji izvežban; nastavi se začasno z letno plačo 1800 K za eno leto proti trimesečni odpovedi«. Ko je čez mesec dni potekel rok za prijave, se je oglasilo osem prosilcev, med njimi učitelj in pisatelj Kostanjevec, suplent in publicist Lončar, cand. phil. Mikuš, žel. oficial v pok. Podkrajšek, zdravnik psihiater Robida ter cand. phil. in pesnik Župančič. V pododsek za reševanje zadeve so tedaj na odborovi seji izbrali Levca, Detelo, Grassellija, Sušnika in Šubica, torej vseskozi zastopnike stare generacije. V začetku januarja 1907 so pri Matici sestavili seznam prosilcev in podatke o njih z naslednjimi rubrikami, ki so razen prve obenem pomenile kriterije za izbor: »generaliala, študije, književna izobrazba, izvežbanost v pisarniških in administrativnih poslih.« Pri Podkrajšku beremo, da je 54 let star in oženjen, da ima nedokončano srednjo šolo, da je sodeloval pri teh in teh revijah in časopisih ter da ima 33 let uradniške službe pri železnici, od tega 23 kot postajenačelnik. Pri Župančiču, ki se je tedaj pripravljal, da dokonča študij na univerzi, in je živel v hudem gmotnem pomanjkanju, je v tabeli poleg »cand. prof. na Dunaju« in »slov. pisatelj in pesnik« zapisano še dvoje, kar ga ni moglo priporočati: »prošnja je presplošna« in zlasti »prosivec govori v svoji prošnji le o bodoči nalogi 'Slovenske matice', ne pa o pogojih razpisa«. (Pesnikova prošnja se v arhivu, žal, ni ohranila.)

Pododsek, ki naj bi odboru predlagal novega tajnika, se je polnoštevilno zbral 14. januarja. Predsednik Levec je prebral podatke o prosilcih. Detela je nasvetoval, naj se najprej izločita dva prosilca brez splošne izobrazbe. Šubic »je za to, da se ravno tako izloči prosivec Zupančič, ki bi, če imenovan, opustil svoje študije in zgrešil svoj poklic«. Za tajnika pa naj se ne izbere tudi kdorkoli drug, ki bi bil navezan zgolj na zaproseno službo, npr. Robida, ker bi bila Matica nanj vezana, četudi ji ne bi ustrezal. Predsednik je nasprotno sodil, da ima Kostanjevec dovolj dela že na učiteljišču, Detela se je iz istega razloga upiral ime-

novanju Lončarja, ki je služboval na realki. Več članov komisije je menilo, da tudi Mikuš ne prihaja v poštev, ker bi odbor zaradi njegove trme imel z njim sitnosti. Predsednik je končno izjavil, da se mu zdi še najbolj primeren Podkrajšek, Levčevi sodbi je pritegnil Šubic.

Nato se je zadeva pretresala in dokončno »rešila« na seji odbora čez štirinajst dni. V imenu pododseka je odboru poročal ravnatelj Ivan Šubic ter za tajnika predlagal Frana Podkrajška-Harambašo. Razpletel se je razgovor, v njem sta se za pesnika zavzela Zbašnik, tedaj urednik LZ, in Finžgar; s prvim je bil Župančič v stikih in se mu priporočal v pismih, drugi se je za pesnika potegnil sam od sebe iz pisateljsko stanovske solidarnosti: »Odbornik dr. Zbašnik priporoča za tajnika prosilca Otona Župančiča, ki je kot pesnik v slovenski literaturi na dobrem glasu in kateremu bi bilo z imenovanjem seveda gmotno močno pomagano. Da bi ga tajništvo v študijah motilo, se ni bati; v pisarni doslej res ni deloval, privadil bi se pa lahko in, na drugi strani, pokvariti tudi ne more veliko. — Odbornik Finžgar pritrjuje predgovorniku poudarjajoč, da bodi Matica ‚alma mater‘ pripoznanih zastopnikov literature in umetnosti, in da bi javnost Matici gotovo zamerila, če to opušča in prezira.« Poročevalec Šubic je zatem odboru znova priporočil predlog komisije in poudaril, »da je Matičin tajnik uradnik, ki mora vestno, večje in točno izvrševati svoje pisarniške dolžnosti«. Tako se je prešlo h glasovanju, odbornik Pleteršnik je predlagal glasovanje z listki. Izšlo se je takole: od 24 oddanih glasov se jih je 17 izjavilo za Podkrajška, 6 odločilo za Župančiča, 1 listek je ostal prazen. Seje so se udeležili predsednik Levec in odborniki Bartel, Detela, Dimnik, Finžgar, Govekar, Grasselli, Gruden, Ilesič, Opeka, Orožen, Perušek, Pintar, Pleteršnik, Senekovič, Sušnik, Šubic, Tominšek, Trstenjak, Turk, Ušeničnik, Wiesthaler, Zbašnik in Vilibald Župančič.

Zanimivo je, da se je čez dobra tri leta, ko se je odločalo o novem tajniku, dobršen del odbornikov spet zavzemal za nekega uradnika, medtem ko sta se Zbašnik in Finžgar znova potegnili za pisatelja, Puglja, in tokrat, dasi tesno, prodrli. — Župančiču se je pri kandidaturi oziroma odločanju o njej nedvomno zgodila huda kulturna in socialna krivica, ki jo je trpko zaslutil in izrazil že v pismu Zbašniku 6. januarja 1907: »Vidim, da ne vleče v Ljubljani veter v moja jadra in da izide iz tekmovanja Harambaša zmagovalec. Ne bom prav nič razočaran; to bo samo še eno poglavje v knjigi naše kulture, poglavje, ki spada prav lepo med druga, da je umotvor v celoti enoten.« Res pa je tudi, da Matica pri tedanjem ustroju svoje uprave ni iskala in potrebovala toliko literarno priznanega in razgledanega tajnika, temveč predvsem delu privajenega administrativnega uradnika, kakor je 15. aprila t. l. pisal Levec Mešku.

Še tisto leto jeseni je Levca kot predsednika SM zamenjal Ilesič. V zapisniku seje knjižnega odseka z dne 24. februarja 1908 beremo med drugim: »Ilesič poroča o ponudbi oz. prošnji Otona Župančiča, da bi Matica sprejela v svoj program glavna dela Shakespearejeva, posebe pa sedaj sprejela njegov prevod ‚Sna kresne noči‘ ter da bi o sprejetju te Shakespearejeve drame obvestila dr. Švaba v Celju, ki bi mu vsled take izjave Matičine posodil svoto denarja.« Po tem obvestilu je predsednik članom odseka predlagal, naj Matica sprejme v program glavna Shakespeareova dela s kratkimi uvodi in kot prvo pesnikov pre-

vod »Sna«; čas za natis tega dela se še ne določi, pač pa honorar 60 K za tiskovno polo; honorar se bo izplačal tisto leto, ko bodo prevod dobili in dali v tisk; v primeru, da pesnik dela ne bi prevedel, riziko zadene dr. Schwaba. Ta predlog so v knjižnem odseku z vsemi nadrobnostmi odobrili. Ilešič je o Župančičevi ponudbi poročal tudi na odborovi seji 2. marca, kjer so jo prav tako sprejeli. O zadevi sta se ohranili tudi dve Ilešičevi pismi pesniku z dne 18. februarja in 3. marca 1908. Nato zapisniki o stvari docela umolknejo vse do jeseni 1917, ko se je obnovilo zaradi vojne prekinjeno delovanje SM. Pa tudi tedaj iz njih izvemo le to, da je Matica hotela izdati prevod »Sna« 1914. leta, medtem ko o usodi celotne načrtovane zbirke ne zvemo nič.

»Sen kresne noči« je bil v resnici preveden že od 1903. leta, ko je v deželnem gledališču doživel krstno uprizoritev. Zakaj torej pesnik rokopisa Matici ni predložil takoj 1908 in ni delo pri njej tedaj tudi izšlo? Ali je morda šlo samo za Župančičevo trenutno misel, da bi se s tem, da znancu iz prvih dunajskih let, zdravniku in skladatelju Antonu Schwabu obljubi dramo kot poroštvo za posojilo, rešil gmotne stiske? In se je obenem zavedal, da v tistih letih, ko še ni dovolj obvladoval angleščine in še ni zmozel mojstrskih prevodov, ne bi mogel Matici izpolniti ponudbe, da ji bo v doglednem času dostojno poslovenil tudi druga »glavna dela Shakespearejeva«? — Na drugi strani je zanimivo, da je priznani pesnik Župančič užival pri založbi popolno zaupanje tudi kot prevajalec: »Sen kresne noči« so mu 1908 tako rekoč vnaprej sprejeli brez kakršnihkoli pogojev razen običajnih tehničnih. Prav tedaj in kasneje je svoje prevode iz Shakespeara — »Othella«, »Riharda III.«, »Macbetha«, »Krotitev zle žene«, »Vesele kumice windsorske«, »Kaj hočete« — Matici brez zadrege in vztrajno ponujal Karel Glaser, njeni recenzenti in odbori pa so jih mučno vljudno zavračali z refrenom, da so sicer filološko natančni, a brez vsake poezije in zato za knjigo in oder nerabni.

Čisto človeško vzeto je bil seveda Glaserjev položaj tragičen, saj mu je bila kritika zavrnila že »Zgodovino slovenskega slovstva« iz devetdesetih let, zdaj pa so mu dosledno odklanjali prevode iz Shakespeara. Zanimivo je mesto iz njegovega pisma Matičinemu odboru z dne 12. julija 1912, kjer med drugim navaja tale ugovora proti zavračanju svojih prevodov: »Ni primerno, da se sl. odbor tukaj drži načela: 'Pesnika prevajaj pesnik,' ktero pravilo ne velja nikjer drugod na svetu. — Ni primerno, da se od mlajše strani starejšim pisateljem očita, da so zaostali glede dikcije, kakor je npr. Cankar očitel Aškercu in v Matičnem odboru, mislim, g. Oto Zupančič meni, da sem zaostal na Cegnarjevem stališču. Tako očitanje je nenaravna ubijalna krivica.«

Pri dopolnilnih volitvah na glavni skupščini 5. marca 1911 — tedaj je že za stalno živel v domovini — je bil Župančič namesto bibliotekarja Luke Pintarja izvoljen za odbornika SM, na naslednji odborovi seji pa so ga pritegnili h knjižnemu odseku. »Oton ni brez namena stopil v odbor 'Maticе', o Ilešiču je čisto najjinih misli,« je Cankar 20. maja sporočil Kraigherju. Ilešič je bil, kot je znano, zagnan ilirec in obenem hud nasprotnik moderne. Župančič se je z njim spopadel že 1907 v oceni antologije »Cviete slovenskoga pjesništva«.

V prvem letu odborništva je pesnik sodeloval pri Matici dokaj zavzeto. Skupaj s Finžgarjem in Peruškom je prebral in odklonil rokopise neznanih in nepo-

membnih avtorjev: igro »Trdi koraki« (Homunculus) in prozna spisa »Kramljanje« (neznanec) in »Gospod, prizanesil« (Vodeb). — Ker je Matica nameravala počastiti 30-letnico Jurčičeve smrti in izdati monografijo o pisatelju, je Župančič za avtorja monografije predlagal Ivana Prijatelja. Za to delo bi le-ta potreboval Jurčičevo zapuščino, ki je pa nekdanji Matičin predsednik Levec ni hotel dati iz rok. Prijatelj sam se je Matici ponudil za urednika Jurčičevih političnih uvodnikov v enem zvezku, kar je odbor tudi odobril, a se ni realiziralo. — V tem letu je sopotnik modernih Peterlin-Petruška predložil Matici rokopis zbirke »Pesmi potepuha«, ki je izšla naslednje leto z naslovom »Po cesti in stepi« (1912). Pesmi je najprej pregledal Zbašnik, nato pa sta jih zaporedoma popravila in preuredila Golar in Župančič. — V tem desetletju je Župančič mentorsko pospremil v svet prvo zbirko tudi Gradniku (»Padajoče zvezde«, 1916) in Albrehtu (»Mysteria dolorosa«, 1917) ki pa sta izšli drugje, ne pri Matici.

Pri Matici so tedaj v okviru knjižnega odseka prirejali literarne sestanke. Njih namen je bil razpravljati o estetskih vprašanjih oziroma registrirati mnenja o delih. Na prvem 16. novembra 1911, Župančič se ga ni udeležil, so razpravljali o Cankarjevi »Zgodbi o dveh mladih ljudeh« in o tehniki paralelizmov. Tak sestanek je bil tudi 29. januarja 1912 ob šestih zvečer v prostorih SM. Po Kobalovem referatu o Meškovi »Črni smrti« se je razvila debata o resničnem in neverjetnem v leposlovnem delu. O razmerju med fantastičnim in realnim so nato razpravljali tudi ob Šimunovičevem »Tudjincu« in Cankarjevi »Lepi Vidi«. Zapisnik o sestanku je pisal sam »predsedatelj« Ilesič, v njem beremo med drugim: »Debate se udeleže: Ilesič, Župančič, Kobal, Vesenjaka. Ko Ilesič vpraša, kako to, da ima ‚simbol‘ Vida realno mater, meni Župančič, da je Vida realna ženska; na to pripomni Ilesič, kako je potem mogoče njeno razmerje do Milene (v 2. aktu); Župančič meni, da bi tako realno razmerje ne bilo mogoče samo med navadnimi ‚babami‘. Ker postaja razgovor zlasti med Kobalom in Župančičem oster, se preide k sledeči točki.« O tedanjem napetem razmerju med moderno in Ilesičem govori Župančičeva polemika »Ilesičeve metode«, omenjeni sestanek pri Matici pa je pesnik v okviru polemike posebej reproduciral v duhovito ironičnem dialogu, ki pove mnogo več kot predsednikov zapisnik (tekst bomo objavili v prvi knjigi Župančičeve proze oziroma v VII. knjigi Zbranega dela). — Jeseni tistega leta, 16. oktobra 1912, je imel pesnik, tedaj dramaturg v deželnem gledališču, svoje znamenito predavanje »Slovenski jezik in gledališče«, v katerem je nastopil zoper nenaravno elkanje. Med pesnikove oponente se je uvrstil tudi Ilesič z razpravo »Izgovor slovenskega knjižnega jezika«, objavil jo je prav v »Letopisu SM« za 1912. leto. — In ko se je 3. aprila 1913 na seji po glavni skupščini imel konstituirati novi odbor in so prišli do ponovne volitve Ilesiča za predsednika, je odbornik Turk predlagal zanj volitev per acclamationem, Župančič pa terjal tajno glasovanje z listki.

Med prvo svetovno vojno je bila Matica, kakor znano, zaradi Podlimbarskega romana razpuščena (njen tajnik Pugelj pa je ostal brez kruha). Ko ji je bilo spet dovoljeno delati, sta imela knjižni odsek oziroma tedaj ustanovljeni leposlovní pododsek in odbor na prehodu iz 1917. v 1918. leto več zanimivih sej. Dne 27. oktobra je Župančič, ki so ga izvolili za načelnika omenjenega pododseka, spregovoril o težavah z rokopisi ter o nujnosti načrtovanja tako izvornih del kakor prevodov. Dne 8. novembra pa se je zavzel za to, da bi se pri izdajanju pre-

vodov iz svetovne književnosti izbiralo in pohitelo. Matica naj bi se posvetila najpomembnejšim klasikom, najprej naj bi izdajala Dostojevskega, kolikor ga še ni poslovenjenega. Rečeno je bilo, da je že pripravljen Vladimira Borštnika prevod »Idiota«. Odbornika Govekar in Požar sta se nagibala k temu, da bi Matica v zbirki prevodov avtorje menjavala. Na odborovi seji 16. januarja se z izdajanjem Dostojevskega ni strinjal dr. Tavčar: pisatelju sicer ni odrekal vrednosti, zase bi pa rad kaj drugega. — Zanimivo je, da je prav tedaj, v pričakovanju narodne svobode in lastne države, s pomočjo Ivana Prijatelja zasnovala širokopotezen načrt o izdaji slovanskih klasikov tudi Tiskovna zadruga. Župančič sam pa je s to založbo 11. decembra 1919 podpisal pogodbo o sistematičnem slovenjenju Shakespeara, kot prvi je šele tu 1920 izšel prevod »Sna kresne noči«. S svojimi zadnjimi Shakespeari pa se je spet vrnil k Slovenski matici.

V dvajsetih letih zapisniki v arhivu SM pesnika dolgo ne omenjajo, zaposlovalo ga je pač intenzivno delo pri narodnem gledališču. Leta 1928 je v zbirki »Prevodi iz svetovne književnosti« izšla »Sveta Ivana« Bernarda Shawa, kmalu nato, 1930, v isti zbirki še Calderonov »Sodnik zalamejski«, oboje v pesnikovem prevodu; osnova prevoda druge drame datira še iz 1912. leta, ko so jo že tudi uprizorili. — Ko je Župančič 1927 odboru predložil prevod »Svete Ivane«, je Jože Debevec nasprotoval objavi, medtem ko se je Izidor Cankar z obširno utemeljeno oceno za objavo zavzel; na odborovi seji 11. oktobra so prevod soglasno — navzoč je bil tudi Debevec — sklenili založiti. — Na tej seji je Cankar tudi predlagal, naj bi Matica za pesnikovo 50-letnico založila »njegove še nezbrane pesmi«. Avtokritični Župančič, ki ga na seji seveda ni bilo, se s tem predlogom ni strinjal. Na naslednji seji 26. oktobra se je Debevec ogreval za Župančičev zbornik, toda nekaterim odbornikom se ta oblika počastitve ni zdela primerna. Tako je obe zamisli kot »Jubilejni zbornik« in »Našo besedo« drugje realiziral Fran Albreht.

Poročilo o odborovi seji 16. oktobra 1929 — udeležili so se je predsednik Lončar, podpredsednik Izidor Cankar, tajnik Prepeluh in odborniki Albreht, Lajovic in Župančič — je zanimivo tudi zato, ker je pobudo za razpravljanje za eno izmed točk na njej dal najbrž Belokranjec Župančič, čigar politična orientacija je bila bolj kot pri drugih tedanjih slovenskih kulturnikih jugoslovanska, jezikovno kulturna pa navadno odločno slovenska. Poročilo se glasi takole: »Na koncu se je razpravljalo o položaju, ki je v kulturnem pogledu nastal za Slovence z novo upravno ureditvijo na banovine. Bela krajina je naseljena s samimi Slovenci, ki bi stalno oddvojeni od slovenske banovine utrpeli škodo, ako bi dobili drugo šolstvo. V tem pogledu bi bilo morda dobro pojasniti ta problem kakor tudi pomen slovenščine z ozirom na Slovence na Koroškem in v Italiji na najvišjem mestu. Izvoli se ožji odbor, ki naj sestavi spomenico in poskusi, kakšnega mnenja so tudi ostale kulturne organizacije v tem pogledu. Slovenska matica se kot kulturna organizacija v politična vprašanja te zadeve ne spušča, pač pa je njena naloga, da glede kulturne strani to vprašanje razčisti.«

Morda pa se motimo in je bil pobudnik razpravljanja o tem vprašanju Izidor Cankar, ki je tudi spregovoril na javnem shodu — priredil ga je slovenski penklub — proti koncu oktobra v Črnomlju. V tem primeru je Župančič k razpravi

pri Matici nedvomno prispeval misel o pomenu govornje slovenščine za narodno zavest in obstanek na Koroškem in Primorskem, ker jo poznamo iz nekega njegovega članka. Omenjenega shoda v Črnomlju se je poleg nekaterih drugih kulturnikov iz Ljubljane udeležil tudi Župančič in na njem recitiral skoraj same take svoje pesmi, ki so tematsko vezane na Belo krajino.

Proti koncu leta 1933 se je v Matičinem odboru razpravljalo o Kraigherjevem romanu »Krista Alba«: Juš Kozak in Josip Vidmar sta ga odklonila. Avtor je proti ocenama protestiral, nato je rokopis predelal. Toda tudi v novi varianti sta ga Debevec in Župančič zavrnila, kakor so poročali na odborovi seji v začetku leta 1935. Nobena izmed ocen, tudi pesnikova ne, se v arhivu ni ohranila.

Tisto leto je Matici ponudil svoje pesmi tudi Božo Vodušek, ocenjeval jih je Župančič. Tokrat zveemo vsaj za motivacijo recenzentove odklonitve. Zapisnik odborove seje z dne 6. decembra 1935 jo pojasnjuje takole: »Knjige za 1936. — Odbornik Župančič poroča o rokopisu Voduškovih pesmi. Pesmi so mu najmočnejši, vendar ne najčistejši izraz zbezanosti povojne mladine, v njih je videti obupni boj za vero, boga in poezijo, slogovno prehaja pesnik iz ene v drugo skrajnost. Sprejemljiv bi bil izbor iz te zbirke, ki naj bi obsegal kaki 2—3 pole, česar pa Matica že zaradi obsega ne more izdati.« Očitno je, da vitalist in verslibrist Župančič ni mogel razumeti deziluzionista in sonetista Voduška, idejno in estetsko nasprotje med njima je bilo prehudo.

Leta 1936 je pesnik znova nastopil kot poročevalec o poslanem rokopisu in njegov ocenjevalec. Dne 12. maja je namreč pismeno zaprosil SM, če bi mu hotela založiti njegovo drugo pesniško zbirko, tedaj imenovano »Žetev«, kasneje »Pesmi pričakovanja«, Tone Seliškar. Razpored ciklov, kakor ga je avtor najavil, je bil tedaj takle: Mali človek, Stekleno oko, Zapisnik komisarja za ljudsko štetje, Pisma iz ječe, Eros, Ljubzenska pisma brezdomcev. Dne 20. maja je predsednik Lončar avtorju odpisal, naj predloži rokopis, da ga pregledajo in ocenijo. Na odborovi seji 15. junija se je poročalo, da je Seliškar ponudil zbirko, ki naj bi izšla kot izredna publikacija, za pregledovalca so določili Albrehta in Župančiča. Zadeva se je, najbrž zaradi vmesnih poletnih počitnic, močno zavlekla. Župančič je o zbirki na kratko spregovoril na seji 10. oktobra in jo priporočil v izboru, obširneje pa je obljubil o njej poročati na prihodnji seji. Dne 11. novembra ga je Seliškar v pismu zaprosil, naj čimprej napiše oceno in jo odda predsedniku, ker bo honorar uporabil za nujno zdravljenje. »Zelo rad bi tudi z Vami razpravljaj o zbirki. Pesmi zdaj vestno popravljam, najbrž bom tudi precej stvari izpustil. Vendar pa bo knjiga obsegala kljub temu čez deset pol, ker so pesmi precej dolge.« Končno je Župančič poročilo-oceno napisal, datirana je s 23. decembrom; do 1950. leta je bila ohranjena v Matičinem arhivu, tedaj si jo je za spremno besedo k »Pesmim in spevom« izposodil Albreht in je pri njem poslej tudi obležala. Župančič tudi po drugem in tretjem branju rokopisa vztraja pri predlogu, naj SM sprejme Seliškarja med redne izdaje za prihodnje leto, vztraja pa tudi pri ugotovitvi, da je treba obseg zbirke skrciti in pesmi odbrati, ker »zbirke v celoti, kakršna je sedaj, ne bi mogel priporočiti.« Nato sledita oznaka Seliškarjeve lirike in predlog za dokončno ureditev: »Te pesmi so težke, napete, preobložene z mislimi in podobami in ni jim lahko priti do jedra. Izraz je povečini mračen in raskav, vrstice neuglajene in hreščče, konvencionalne lepote v njih ni, le poredkoma prebi-

jajo iz kaotičnega hrupa in nesoglasja mirnejši, nežnejši toni, ki so pa zato včasih tem mehkejši in polni topline. Vrednost daje tem pesmim velika etična resnoba, silna ljubezen do polnega, zdravega, svobodnega življenja, strastno hrepenenje po obnovitvi sveta: Seliškar je čustveno pravilno usmerjen duh.« Najbolj izviren in dragocen je po Župančičevi sodbi v subjektivnih izpovedih, kjer obsega sebe in svet hkrati, v razdelkih »Stekleno oko« in »Eros«, ki sta zdaj v zadnjem delu rokopisa. Na ta dva pretresljiva in elementarna cikla, ki sta kvalitetna skoraj v celoti, naj bi avtor oprl vso zbirko, najboljše iz »Pesmi našega človeka« in iz »Dnevnika komisarja za ljudsko štetje« pa naj bi bilo zbirki za uvod. — To oceno so istega dne prebrali na seji, odbor je zbirko sprejel med redne publikacije za leto 1937. »Pesmi pričakovanja« so izšle v lepi nakladi 3600 izvodov. Na eni izmed sej po izidu, 23. februarja 1938, pa je Župančič — od občnega zbora v juniju 1937 dalje podpredsednik SM — užaljen ugotovil, »da se pesnik Seliškar pri ureditvi ‚Pesmi pričakovanja‘ ni držal navodil, ki mu jih je dal po naročilu odbora. Ni se jih držal ne glede izbora pesmi ne glede njih razvrstitve«.

Poklica svobodnega umetnika v prejšnji Jugoslaviji in Avstro-Ogrski skoraj niso poznali. Župančič je moral ustvarjati ob raznih obremenjujočih ga službah. Zato so se leta 1938, za pesnikovo 60-letnico, Slovenska matica, Društvo književnikov in Penklub zavzeli, da bi pri beograjski narodni skupščini zanj dosegli maksimalno štetje let — v službo naj bi se mu priznala tudi doba umetniškega ustvarjanja od 1899 do 1913, ko je postal mestni arhivar — in tako njemu in družini omogočili dostojno življenje.

Dne 17. januarja 1938 je Matici predložila rokopis avtobiografije »Zgodbe današnjega človeka« pisateljica Gelč Jontes. Oceno dela je 7. februarja napisal odbornik Koblar, prebrali so jo na odborovi seji 23. februarja; delo je označil kot preveč samouško in naturalistično, avtorica tudi ne obvlada epske gradnje niti knjižnega jezika. »Delo ni za Matico, škoda pa tudi, da tolik priroden talent nima prihodnosti — po tej poti ne.« — Dne 7. septembra 1940 je Jontesova ponudila založbi rokopis dela »Nikar človeka« — popravljen varianto »Zgodb današnjega človeka«. Čez štiri dni so rokopis izročili v pregled odborniku Slodnjaku. Ta je o delu takole sodil: prikazuje usodo ženske iz predmestnega okolja, ni leposlovno oblikovano, temveč vrženo na papir, njegova vrednost je »dokumentarična in ne estetska«. Stvar izdati bi pomenilo svojevrstno sociološko dejanje, kot leposlovno delo pa za knjižni program ne prihaja v poštev. Slodnjakovo oceno so poslušali na seji 11. decembra in sklenili, naj rokopis pregleda še Župančič. Ta je na seji 15. januarja 1941 obljubil poročati prihodnjič, 17. februarja so v resnici brali njegovo poročilo. Tudi Župančič poudarja, »da spis, z literarnega stališča pogledan, ne pomeni mnogo, da pa je vreden kot dokument iz okolja, kakršno je pri nas v knjigi še neobdelano... Delo je po mojem občutku v pripovedno obliko odeta avtobiografija, najbrž nekaka ‚Wahrheit und Dichtung‘...« V tehničnem pogledu, v opisih in pripovedih, je avtorica nespretna, razvlečena, nejasna, se ponavlja, trga, ne ločuje pomembnega od nepomembnega, da ji komaj slediš in jo komaj razumeš. Kjer pa izpoveduje osebna doživetja, čustvena in nagona, podaja svoje reakcije na vtise in dogodke ter svoj odnos do ljudi in družbe, »tam je čudovito odkrita, originalna, presenetljiva, elementarna in zares dokumentarna.« Pesnik sklepa poro-

čilo z mislijo, da bi Jontesova potrebovala slovstvenega mentorja, ki bi ji zanimivo snov preuredil in poživil; vprašanje pa je seveda, kje najti takega sposobnega in požrtvovalnega človeka. »Samo na tak način bi utegnilo nastati iz te kaotično zmetane snovi urejeno delo, ki bi ga Matica smela sprejeti. Ako pa založimo stvar tako, kakršna je, četudi slovnično in sintaktično popravljeno, odpremo 'dur in vrata' diletantom in netaalentom, ki bi nas preplavili z dokumenti podobne vrste.« Zanimivo je, da se je pesniku pisateljčin priimek najprej nekajkrat zapisal po Levstikovo: Juntez. Dne 18. februarja 1941 je predsedstvo po sklepu odborove seje s prejšnjega dne pisateljici sporočilo, da njenega rokopisa ne more uvrstiti med svoje publikacije.

Drugačen uspeh je imel pri Matici Igo Gruden. Dne 25. oktobra 1938 sta na seji o rokopisu njegove zbirke »Ob dvanajsti uri« (v knjigi »Dvanajsta ura«) ugodno poročala Koblar in Župančič, zato je odbor zbirko sprejel. — Ker je Matica izdala Seliškarja in sprejela Grudna, je Kozak na isti seji odboru predlagal, naj povabi Voduška, »da bi predložil Matici zbirko svojih novih pesmi v presojo in morebitno sprejetje.« V arhivu ni nobenih znamenj, da bi se to zgodilo. »Očarani svet« je izšel naslednje leto pri »Modri ptici«.

Na občnem zboru 20. decembra 1938 je Župančič podprl predlog pravnika Mraka, naj bi Matica izdala Stvarni slovar slovenskega jezika. Tak slovar da je nujno potreben, to more potrditi iz praktične izkušnje kot prevajalec. Ker so prav tedaj ustanavljali Akademijo znanosti, ki bi bila za izdajo takega dela predvsem poklicana, in so nastopili tudi za založništvo neugodni časi, so pri Matici to zamisel opustili.

Dne 13. novembra 1939 je tedanji tajnik Mile Klopčič predložil odboru obsežen predlog za založniški program SM, ki je med drugim obsegal naslednje: Župančiča so v odboru že nagovarjali, naj bi poslovenil Goethejevega »Fausta«; ali pa naj bi pesnik pripravil, brez neke sistematike, zgolj po svojem odnosu in izboru, zbirko prevodov iz svetovne poezije, o čemer je s Klopčičem že govoril in ima nekaj stvari že narejenih; ali pa bi morda za Matico poslovenil Villona.

Sredi novembra tega leta je Gradnik ponudil Matici prevode Michelangelovih sonetov, odbor je zaupal pregled Župančiču. Zadeva je morala za pol leta zaspiti, kajti 30. maja 1940 je Vidmar sonete na seji spet predložil in odbor jih je znova dal v oceno Župančiču. Pesnik poročila ni napisal ali pa se ni ohranilo v arhivu. Sicer pa je predsednik Lončar že teden dni zatem sporočil Gradniku v Zagreb, da njegovih prevodov zaradi nemirnih časov in hude druginje ne morejo izdati.

V Maticini novi zbirki »Vezana beseda«, zasnovani 1939. leta, kjer naj bi bil izšel tudi Gradnikov Michelangelo, so v naslednjih letih izšli štirje Župančičevi prevodi Shakespearovih dram: 1940 »Romeo in Julija«, 1942 »Vihar«, 1946 »Koriolan« in 1954, že precéj po pesnikovi smrti, »Kakor vam drago«. Pesnik je bil pripravljen v tridesetih letih pri Tiskovni zadrugi objaviti svojo novo lirsko zbirko »Med ostrnicami« s pogojem, da založba izda tudi njegove prevode treh Shakespearovih dram. Ker pa so nadaljnje izdajanje Shakespeara odklonili, češ da je trgovsko nedonosno, tudi zbirka ni izšla, Shakespeara pa je pesnik prenesel na Matico. Proti koncu leta 1940 ga je zaprosila tudi Mohorjeva družba,

da bi ji za zbirko »Cvetje« (urejal Jakob Šolar) prepustil kakega Shakespeara, toda pesnik je hotel ostati zvest Matici.

Med okupacijo so Slovenski matici, ki je delovala do sredine leta 1942, kot vidni nacionalni ustanovi samozvani oblastniki dodelili uradnega skrbnika, nje-no kulturno delo je bilo malone ohromljeno. Iz tega obdobja najdemo v arhivu droben podatek, da je Matica 30. decembra 1943 oddala v safe Kreditne banke dva Župančičeva rokopisa: prevod Shakespeareove komedije »Mnogo hrupa za nič« in izvirne pesmi, pri čemer je brez dvoma šlo za nameravano zbirko »Med ostrnicami«. Dober mesec pred tem je prišlo do znane belogardistične akcije, ki je terjala od kulturnih delavcev, predvsem od Finžgarja in Župančiča, podpis pod izjavo zoper Osvobodilno fronto. Ker je pesnik (s Finžgarjem vred) tak podpis odklonil, so mu takoj poslali sina Marka v Dachau; tudi sam se najbrž ni počutil preveč varnega in je zato poskrbel za svoje rokopise.

Po osvoboditvi je bil Župančič na občnem zboru 4. junija 1947 za Lončarjem izvoljen za predsednika SM. — V zbirki »Vezana beseda« je tisto leto na jesen avtorjevega življenja izšla Ellerjeva knjiga »Koroške pesmi«. V Župančičevi beležnici XLVI (na str. 11 do 15), ki datira iz začetka leta, naletimo na opozorila na jezikovne napake in motna mesta oziroma na bodrila ob lepih pesmih v Ellerjevem rokopisu. Župančič je namreč sodobnika moderne v času, ko se je začel mednarodni diplomatski boj za slovensko Koroško, nagovoril, da je zbral svoje nekdanje verze s tematiko iz svoje ožje domovine, nato pa pregledal rokopis zbirke in avtorju dal določene nasvete glede izbora in popravkov. Po izidu je Eller Župančiču poklonil izvod knjige s temle posvetilom: »Dragemu tovarišu pesniku Otonu Župančiču v prijateljski spomin in iz hvaležnosti za pobudo, da je ta zbirka izšla, pa še za ljubeznivo pomoč pri pre-soji knjižnega gradiva spoštljivo vdani avtor. V Ljubljani, dne 1. dec. 1947.«

Dne 3. maja 1949 je Slovenska matica naslovila spomenico na ministrstvo za prosveto LRS, ker se je govorilo o morebitni ukinitvi te naše poleg Mohorjeve najstarejše založbe, zlasti pa, ker je občutno primanjkovalo papirja, to drugo pa je oteževalo uresničenje programa. Kopijo tega dopisa so od Matice poslali v vednost tudi zadržanemu predsedniku Župančiču, ki je neznanemu funkcionarju, morda podpredsedniku Koblarju, kot odgovor v naglici s svinčnikom pripisal tole: »Spoštovani tovariš. Ta dva dni sem bil tako vprežen, da se nisem utegnil baviti z Matico. Dober bi bil sestanek. Ker se muči, sklepam z lepim pozdravom. Oton Župančič.« To je poslednje ohranjeno pričevanje o pesnikovem sodelovanju pri Matici, saj časovno sega le dober mesec pred njegovo smrt.

Če povzamemo spoznanja v pričujočem članku, moremo za sklep zapisati tole: Župančič je pri Matici sodeloval od 1905 do smrti, torej skoraj pol stoletja. Sodeloval je malone na vse možne načine, kot funkcionar, ocenjevalec, prevajalec, programer itn. Bil je odbornik in načelnik pododseka, zaupali so mu mesti podpredsednika in predsednika, le pri kandidaturi za tajnika mu je spodletelo. Pregledoval je, z nasveti spremljal in dokončno urejal ali pa odklanjal vrsto rokopisov: Petruško, Voduška, Seliškarja, Jontesovo, Ellerja in druge. Pomembni so bili njegovi načelni, literarnoteoretični in jezikovno kulturni nastopi, ko je branil Cankarjev simbolizem ali pozneje slovenski značaj Bele kra-

jine. Posegal je v Matičin založniški program in nanj tudi vplival, ko je v okviru prevodov iz svetovne književnosti predlagal najprej izdajanje Shakespeara, pozneje Dostojevskega. Sam je izvirnikom enakovredno poslovenil sedem dramskih del, Calderona, Shawa, predvsem pa Shakespeara. Svoje izvirne knjige ni objavil pri Matici nobene.

Glede na Župančičevo sodelovanje pri drugih ustanovah in organizacijah pa moremo reči, da njegov delež pri Matici ni bil vsaj nič manjši kot pri Slovenski akademiji (sodelovanje pri Pravopisu 1950, prevod »nemškega« Prešerna) in da je bil pomembnejši kot pri Društvu književnikov, Penklubu ali Francoskem inštitutu, dasi je pesnik povsod tu dolga leta zavzemal vodilno mesto. Intenzivnejši je bil njegov prispevek le pri Narodnem gledališču, kjer pa se je poklicno delo spreminjalo v administrativno tlako in ga odvrčalo od življenjskega poslanstva — izvirnega umetniškega ustvarjanja.

Viri: Janko Šlebinger: O. Župančič, kandidat za tajništvo Slovenske matice, SR 1951, 108. — Francè Vodnik: Slovenska matica in naša moderna, Glasnik SM 1954, 121. — Zapisniki sej in občnih zborov in drugi dokumenti v arhivu Slovenske matice v Ljubljani. — Rokopisi in korespondenca v pesnikovi zapuščini.

Jože Šifer

Študijska knjižnica Kranj

OD ŠKOFJE LOKE PROTI KRANJU

Od Škofje Loke lahko pridemo do Kranja po več poteh. Direktno povezavo pomeni široka asfaltirana cesta, ki v vasi Stari dvor zavije na levo in nas preko vasi, ki se raztezajo po južnem robu Sorškega polja, po desetih kilometrih pripelje do gorenjske prestolnice. Naselja se tu vrstijo v neprekinjeni verigi in so danes le še uradno razmejena na posamezne vasi.

Prva večja vas od zavoja v Starem dvoru so Virmaše, kjer sta bila rojena brata France in Stane Mihelič, pomembna slovenska kulturna delavca. *Stane Mihelič* (1906), šolnik in slavist, je napisal mnogo člankov s šolskega področja, sodeloval je pri učbenikih za pouk slovenskega jezika in več let imel na skrbi slovensko šolstvo na tržaškem ozemlju. Le malo naprej je naselje Sv. Duh, kjer še danes stoji dom pesnika, prevajalca, urednika in politika *Franceta Cegnarja* (1826—192). Hiši še vedno pravijo »pri Cegnarju«. Kot poštni uradnik je Cegnar služboval največ v Trstu, kjer je tudi pokopan. Družil se je z mnogimi slovenskimi narodnimi buditelji tistega časa, pisal v Novice in druge liste, bil sourednik Ljubljanskega časnika in urednik Slovenije. Pesnil je pod vplivom Prešerna in Koseskega ter l. 1860 izdal zbirko *Pesmi*, iz njih so nekatere prav do danes ohranile svojo veljavo (npr. *Blagor mu, ki se spočije*). Bil je eden od najboljših prevajalcev svoje dobe; prevajal je slovanske narodne pesmi, nemško dramatiko (Schiller), češko prozo (B. Nemcova) itd. Kot politik se je v Trstu vneto boril za pravice slovenskega jezika.